

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ОНЕГІНА ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

ПОДАТКИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЯТОРІВ
ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Спеціальність 08.01.01 - політична економія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків - 1996

00760906 (S)

330.1
Дисертацією є рукопис

Дисертація виконана у Харківському державному університеті

00760906 (S)

- 330.8
- Науковий керівник - кандидат економічних наук, доцент
Бондаренко Михайло Іванович
- Офіційні опоненти - Гуревічов Маркс Михайлович,
доктор економічних наук, професор,
Харківський державний політехнічний
університет
- Кучерявенко Микола Петрович,
кандидат економічних наук, доцент,
Національна юридична академія
ім. Я.Мудрого
- Провідна організація - Київський державний
торгівельно-економічний університет

Захист відбудеться "24" січня 1997 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 02.02.11 у Харківському державному університеті за адресою: 310077, Харків-77, майдан Свободи, 4. ауд. V-67

З дисертацією можна ознайомитись у центральній науковій бібліотеці ХДУ, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий "23" червня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

В. М. Соболев

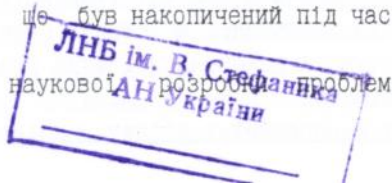
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1.1. Актуальність дослідження. Податки виступають невід'ємним елементом функціонування сучасних економічних систем. Становлячи собою сукупність відносин, пов'язаних з перерозподілом частки національного доходу між суб'єктами господарювання та державою, податки мають здатність впливати на поведінку економічних суб'єктів та в цілому на економічні процеси. Це дозволяє використовувати їх в регулюванні ринкової економіки. Від того, наскільки вірно побудована система оподаткування, залежить ефективність роботи всього суспільного господарства.

Особливе значення проблеми податкового регулювання мають для сучасної української економіки, яка переживає період становлення ринкових відносин. Ситуація ускладнюється тим, що досвід використання податків як регуляторів в нашій країні незначний. За умов директивно-планової економіки відносини держави з підприємствами мали, по суті, неподатковий характер і регулювалися через планове розподілення. Закономірно, що питання податкового регулювання не дістали досить широкого висвітлення у вітчизняній літературі. Реформа податкової системи та використання її у вирішенні економічних та соціальних завдань почалися в країні без достатнього теоретичного фундаменту, нерідко шляхом некритичного копіювання сучасного досвіду розвинутих країн, не враховуючи особливості перехідного стану економіки, що потягло за собою розвиток негативних тенденцій. Не випадково функціонування податкової системи сьогодні виступає об'єктом обґрунтованої критики: постійно відбуваються зміни порядку оподаткування, фіскальне навантаження позбавляє підприємства фінансових передумов для саморозвитку, не використовуються пільги, пов'язані з інвестуванням.

Таким чином, за сучасних умов існує нагальна потреба дослідження проблем, що пов'язані з регулюючим впливом податків на економіку, з урахуванням закономірностей розвитку податкових систем, перехідного стану економіки, а також досвіду податкового регулювання, що був накопичений під час здійснення реформ.

Характеризуючи специфіку наукової розробки проблем

впливу оподаткування на економіку слід відзначити, що, незважаючи на їх широкий розвиток, однозначної позиції стосовно необхідності та можливостей використання податків у регулюванні ринкової економіки не існує.

До цього часу відсутня цілісна концепція формування та використання податкової системи як регулятора виробництва у перехідній економіці, немає всебічної оцінки меж та умов використання досвіду інших країн у вітчизняній практиці. Публікації, які з'явилися останнім часом, з податкової проблематики торкаються лише окремих аспектів регулюючої функції податків, але не охоплюють її в цілому.

Серед найбільш значних робіт з теорії та практики оподаткування можна назвати праці П. Гензеля, І. Горського, Л. Ликової, Є. Нікітіна, В. Панскова, В. Твердохлебова, В. Федосова, Р. Бьода, С. Брауна, А. Леффера, Р. Масгрейва, Дж. Стігліца.

Значний внесок у розробку теоретичних основ економічної, в тому числі й податкової політики, внесли вітчизняні вчені С. Галуза, М. Гуревичов, І. Лукінов, М. Хохлов, А. Чухно.

1.2. Мета роботи і завдання дослідження. Враховуючи вище наведене, метою дисертаційного дослідження було встановлено розробку теоретичних та методологічних основ податкової стратегії, обґрунтування рекомендацій щодо активізації регулюючої функції податків на етапі становлення ринкових відносин в Україні. Для реалізації мети дослідження було встановлено ряд послідовних завдань:

- розглянути сутність податків, структуру податкових систем, їх основні елементи, принципи побудови, тенденції розвитку;

- визначити функції податків, можливий вплив податків на економіку;

- проаналізувати теоретичні погляди та досвід різних країн у регулюванні економіки податковими методами;

- дослідити механізм впливу податків на макроекономічні процеси;

- визначити основні тенденції розвитку податкової системи та завдання, що стоять перед нею у перехідний період, обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення податкової системи України.

1.3. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дисерта-

ційного дослідження є механізм впливу податків на економічні процеси за умов формування і розвитку ринкових відносин. Об'єктом дослідження обрані системи оподаткування країн з розвинутою ринковою економікою, а також нашої країни.

1.4. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали діалектичний підхід до аналізу економічних явищ, досягнення світової та вітчизняної науки у галузі розподільвальних відносин та державного регулювання економіки, в тому числі відбиті в наукових працях А.Сміта, Д.Рікардо, К.Маркса, Дж.Кейнса. При вивченні впливу податкового регулювання на розвиток економіки використовувалися методи логічного та факторного аналізу, економіко-статистичного моделювання, графічного аналізу.

1.5. Інформаційну базу дослідження склали законодавчі акти України з питань оподаткування, статистична та довідкова література, інструктивні матеріали, поточна звітність про роботу окремих підприємств та інші джерела.

1.6. Наукова новизна дисертації. Найбільш важливі результати проведеного дисертаційного дослідження, які містять елементи наукової новизни, такі:

- виходячи з подвійного характеру податків, виділені інституціональні та функціональні елементи структури податкової системи як важливі складові процесу податкового регулювання економіки;

- досліджені підходи до розв'язання суперечності між принципами соціальної справедливості та економічної ефективності побудови податкових систем різних економічних шкіл та запропоновано шляхи розв'язання цього протиріччя у податковій системі перехідної економіки;

- узагальнено досвід різних країн з використання податкового інструментарія в регулюванні економічних процесів з метою оцінки можливостей та умов його використання у вітчизняній практиці;

- досліджено ефект впливу податкових заходів на основні макроекономічні змінні за умов інфляції за допомогою моделей ринкової рівноваги, що дозволило зробити комплексний аналіз механізму дії податкової системи в Україні;

- на основі аналізу впливу зниження загального податкового тягара на процеси споживання, заощадження та інвесту-

вання зроблено висновок про необхідність цілеспрямованого стимулювання інвестицій у перехідний період;

- запропонована стратегічна модель податкової системи, що відповідає умовам та завданням перехідного періоду, яка передбачає помірний рівень податкового навантаження на економіку при використанні системи пільг, що відображають пріоритети державної політики;

- обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення податкової системи в Україні шляхом: 1) зниження кількості податків на юридичних осіб, які включаються до собівартості продукції; 2) використання податкових знижок як форми податкових пільг, спрямованих на активізацію інвестиційних процесів; 3) скорочення ставки податків на прибуток для підприємств пріоритетних галузей, малих підприємств; 4) зниження ставки податку на додану вартість для товарів першої необхідності; 5) введення податку на нерухоме майно фізичних осіб.

1.7. Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній розкрито механізм податкового регулювання економічних процесів з урахуванням можливостей ефективних змін в самій системі оподаткування та стану економічного середовища.

Практична цінність дисертаційного дослідження полягає в тому, що її висновки та рекомендації можуть бути використані в процесі удосконалення податкової політики за умов становлення ринкових відносин. Деякі теоретичні положення роботи мають певне значення для підготовки курсів "Політична економія", "Основи ринкової економіки", "Макроекономіка", а також спецкурсів "Економічна система України", "Державне управління економікою" та ін.

1.8. Апробація результатів роботи. Основні положення і результати дисертаційного дослідження апробовано на кафедрі економічної теорії та економічних методів управління економічного факультету Харківського державного університету, докладено на Міжнародній науковій конференції "Переходная экономика: закономерности, модели, перспективы" (Москва, 13-15 червня 1995 р.), на науковій конференції присвячений пам'яті О.П.Мамалуя "Розвиток економічної теорії за умов трансформаційної кризи" (Харків, 6 червня 1996 р.), на Міжнародній конференції-семінарі "Проблеми і перспективи формування цивілізованого суспільства в Україні" (Харків, 19-21

листопада 1996 р.). Основні положення та результати дослідження викладено у чотирьох опублікованих працях обсягом 1,5 д.а.

1.9. Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, двох глав, висновку, списку використаної літератури. Роботу викладено на 175 сторінках основного тексту та ілюстровано 4 таблицями і 8 малюнками. Список літератури містить 165 джерел.

2. СТИСЛИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність теми дисертаційного дослідження, визначені мета і завдання, сформульовані методологічні основи роботи, викладена наукова новизна отриманих результатів.

У першій главі розглянуто суттєві основи, закономірності розвитку і функціонування податкових систем, досвід різних країн та аналіз поглядів щодо використання податків у регулюванні економіки.

У другій главі досліджено зміст процесу податкового регулювання економіки та його особливості у перехідному періоді. Вона містить аналіз механізму дії податкової системи в Україні за умов переходу до ринкових відносин, викриті її недоліки та суперечності, обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення.

У висновку зроблені узагальнення, сформульовано основні результати проведених досліджень.

3. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ

3.1. У податках заходить вияв форма реалізації державою свого економічного права на отримання створеного у суспільстві чистого прибутку для виконання ним своїх політичних, економічних і соціальних функцій. Історичний аналіз демонструє зв'язок еволюції оподаткування з розвитком державного устрою суспільства, всього спектру економічних відносин. Будучи залежним від ступеня їх розвитку й оформленості, оподаткування, в свою чергу, спроможне впливати на них: на швидкість і форми плину політичних подій, темпи розвитку

суспільного виробництва й окремих його складових.

Податки є складною економічною категорією і мають подвійний характер. З одного боку, вони втілюють в собі систему відносин, що виникають між державою та економічними суб'єктами з приводу вилучення державою частини знов створеної вартості, її концентрації і перерозподілу. В цій якості податкам притаманні стійкі внутрішні властивості, об'єктивний характер виникнення й розвитку. З іншого боку, податки виступають елементом системи управління економікою, складовою частиною її господарського механізму. Як елемент системи управління податки більш рухомі, залежні від державної політики, "рукотворні".

Така подвійність податків відбивається у структурі податкової системи, в якій, на наш погляд, слід відмітити інституціональний аспект, і з цієї точки зору її складовими елементами виступають:

- правові основи, закріплені в законодавчих актах податкових відносин;
- система розробки й законодавчого затвердження даних правових актів;
- виконавчо-контролюючі органи, правила й прийоми організацій їх роботи;
- відповідні (ті, що стосуються сфери оподаткування) традиції і моральні норми.

З іншого боку, в структурі податкової системи представлений функціональний аспект, тобто певна сукупність видів податків та їх ставок. Якщо елементи функціональної структури податкової системи легко змінювати черговим законодавчим актом, то інституціональні елементи, тісно пов'язані з історичним розвитком суспільства, його соціальною сферою, інертні. Даний фактор слід брати до уваги при розробці податкової політики, тому що саме через зміну структури податкової системи держава виявляє в її рамках своє ставлення до процесів, що відбуваються в економіці.

3.2. Вимоги, що пред'являються з боку суспільства й держави до елементів структури податкової системи, виступають як принципи оподаткування. Враховуючи різноманітність існуючих в економічній теорії принципів, можемо диференціювати їх за трьома групами: фінансово-технічною, економічною

ефективності й соціальної справедливості. Найбільш дискусійними в теорії та практиці оподаткування є принципи економічної ефективності й соціальної справедливості, форми їх практичної реалізації.

Ми вважаємо, що форми втілення даних принципів у структурі оподаткування повинні визначатись з позиції аналізу не тільки податкових систем, але перш за все тієї ролі, яка відводиться податковій системі й самій державі в механізмі функціонування економіки. Умови, коли державою надається можливість кожному індивіду в міру його здібностей і користності для суспільства підвищувати свій добробут, одночасно укріплюючи економічний стан держави і всього суспільства, найбільш відповідають сучасній ринковій економіці. Принципи, що забезпечують подібну націленість податкової системи, набули широкого розвитку в економічній теорії. Як одна з центральних тем теоретичних суперечок з даної проблеми виступає визначення залежності розміру податків від розміру прибутків, доцільний ступінь прогресивності податкової системи, що тісно пов'язано з розподілом прибутків у суспільстві, майновою диференціацією, економічною активністю.

3.3. Аналіз сучасних податкових систем розвинутих країн показує, що вони мають складну внутрішню структуру, яка містить різні податкові форми.

Вплив особливостей історичного розвитку кожної з країн, національних традицій, пануючої політекономічної доктрини обумовили відмінності в структурах податкових систем. У той же час в них простежуються й загальні риси: перевага частки надходжень у формі прямих податків порівняно з непрямими; використання схожих видів податків як основних; розширення бази оподаткування при скороченні числа пільг (дане скорочення не зачіпає сферу, пов'язану із стимулюванням розвитку науково-технічного прогресу); спрощення схеми побудови податків; скорочення кількості експортно-імпортних мит та інше, що стало відбиттям схожості процесів, які відбуваються в економіці даних країн, близького за значенням досягненого рівня розвитку суспільного виробництва і ступеня оформленості його інститутів.

3.4. Найважливіші сутнісні ознаки податків, їх роль в економічній системі знаходять конкретний вияв у функціях. Ми

виділяємо як основні дві функції податків: фінансову й регулюючу, що містять системи підфункцій. Так, підфункціями регулюючої виступають стимулююча і розподільчові функції.

За допомогою фінансової функції відбудовується утворення державних грошових фондів, створюються матеріальні умови для існування й функціонування держави.

Зміст регулюючої функції в найбільш загальному вигляді можна визначити таким чином. Податки як активний елемент перерозподільчових процесів, що зачіпляє інтереси всіх суб'єктів господарювання, здатні впливати на відновлювання сукупного суспільного продукту, стимулюючи або стримуючи його темпи, змінюючи внутрішню структуру.

Фінансова й регулююча функції податків знаходяться в тісному взаємозв'язку, але в процесі реалізації вони можуть як сприяти, так і протидіяти один одному. Прагнення держави як суб'єкта господарювання до максимізації своїх прибутків може виявлятися в надмірному збільшенні податкових зборів. Вилучення ж значної частини прибутків підриває стимули до трудової і підприємницької діяльності, процеси нагромадження, стримує темпи економічного зростання. В свою чергу, збільшення обсягів виробництва, його кількісне зростання, що є метою регулюючої функції, передбачають мінімізацію втрати капіталу зі сфери суспільного виробництва.

Аналіз практики функціонування податкової системи в Україні свідчить, що в наш час фінансова функція податків практично паралізує регулюючу.

3.5. В основі регулюючої функції оподаткування лежить здатність податків впливати на різні складові економічної системи, а саме: ціноутворення; обсяг і темпи зростання суспільного виробництва; галузеву структуру, напрямки міграції капіталу; технічний рівень виробництва; обсяг науково-дослідних робіт; попит і пропозицію праці, рівень зайнятості, заробітної платні; модель споживання, рівень збережень; розподіл прибутків у суспільстві. Його соціальну й регіональну диференціацію; умови зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим моментом дефініції суб'єкта податкових санкцій виступають процеси перекладання, в результаті яких визначається кінцевий платник податку. Основними факторами, що впливають на процеси перекладання, є співвідношення попиту і

пропозиції, їх цінова еластичність, умови конкуренції і, в деяких випадках, вид податку.

У зв'язку з тим, що податки виступають одночасно як правова і економічна категорія, внесення необхідних змін у структуру податкової системи з метою досягнення певних результатів в економіці через податковий механізм повинно пройти законодавчу процедуру, що може бути ускладнене часовими і політичними проблемами.

Таким чином, податкові системи являють собою досить своєрідний за внутрішньою структурою і формами прояву еволюційний інститут. Тісно пов'язаний з розвитком держави, він виступає складовою частиною економічного механізму життєдіяльності суспільства, в ньому міститься можливість державного впливу на економічні процеси.

3.6. Аналіз ставлення різних економічних шкіл до використання податків у регулюванні економіки, а також практичний досвід такого використання, який багато в чому є барометром вірності тих чи інших ідей, дозволяє визначити реальні можливості податкових мір і практичну доцільність використання їх державою.

Дослідження практики оподаткування в командно-адміністративній економіці показала, що в державному секторі, який охопив практично всі сфери діяльності, зникає як необхідність, так і можливість використання регулюючої функції оподаткування. Оподаткування замінюється плановим розподілом прибутку державними інстанціями згідно з їх рішенням, а не з законом. Державні підприємства перебувають в умовах м'яких бюджетних обмежень і можливості прямого втручання держави у їх діяльність, що зумовлює несуттєвий вплив податків на їх поведінку. Працівники державного сектору отримують заробітну платню із вже відрахованим податком, тому, по суті, відсутнє усвідомлення податкових платежів фізичними особами.

Однією з умов реалізації регулюючої функції оподаткування виступає економічна самостійність господарюючих суб'єктів, їх автономність, яка відсутня у командно-адміністративній економіці, але має місце в ринковій.

Використання урядами багатьох країн податкових механізмів для регулювання економік, в основі функціонування яких лежать ринкові принципи, дозволило вирішити низку мак-

роекономічних проблем: знижувати амплітуду економічного циклу, стимулювати зростання виробництва й інвестицій, зайнятості, скорочення дефіцитів державних бюджетів та ін. Це практично підтвердило можливість використання податків у регулюванні ринкової економіки.

Однак загальний ефект впливу податкових систем на економіку залежав від чисельних факторів, що пов'язані не тільки з своєчасністю проведення податкових мір і ступенем готовності податкових інститутів до їх здійснення, але й від тих тенденцій і явищ, які мали місце в економіці в період реалізації податкової політики. Дані фактори могли як підсилювати, так і послаблювати дію податкових мір. Одночасно зміни в оподаткуванні породжували розвиток побічних процесів, які не були метою політики, що проводилась, але здатних з плином часу змінити очікуваний ефект. Не випадково фахівці різних економічних шкіл, враховуючи специфіку механізму реалізації податкової політики, фактори, що знижують її ефективність, оцінюють її можливості неоднозначно. При цьому проблеми податкового регулювання розглядаються в контексті загальної парадигми 1, перш за все, в контексті ставлення до ролі держави в регулюванні економіки.

Якщо в кейнсіанській теорії державі відводиться активна роль у регулюванні ринкової економіки і фінансова політика є його основним інструментом, то неокласичні школи відносяться скептично до активного й системного використання податкових мір у регулюванні економічних процесів, відстоюючи ідею про надання максимальної свободи для ринкових регуляторів.

На наш погляд, у системі, що забезпечує стійке економічне зростання на основі дії ринкових регуляторів, податкова політика дійсно повинна мінімально спотворювати дії ринкового механізму (що й було зроблено в США у 80-ті роки, на цей період тут склалася широка мережа механізмів саморегуляції у вигляді функціональних економічних систем). Якщо ж з яких-небудь причин ринковий механізм не дозволяє вирішити проблеми стійкого економічного зростання, держава повинна, використовуючи методи регулювання, в тому числі й податкові, активно впливати на економіку.

3.7. Активізація регулюючої функції оподаткування передбачає дослідження механізму впливу податків на макроеко-

номічні змінні в їх взаємозв'язку і взаємодії. І хоча в основі макроекономічного регулювання лежить здатність податків впливати на поведінку економічних суб'єктів на мікрорівні, загальний стан економічної системи багато в чому зумовлює дієвість такого впливу.

У процесі дослідження ми використовували моделі ринкової рівноваги. Стосовно податкової політики було сформульоване завдання таким чином: впливаючи на певні ендегенні змінні системи іззовні, сприяти досягненню економікою більш сприятливого рівноважного стану.

Як відомо, причиною порушення макроекономічної рівноваги в цілому можуть бути зміни як у сукупному попиті, так і в сукупній пропозиції.

Зміни в оподаткуванні будуть впливати на компоненти сукупного попиту. Якщо ціни негнучкі (кейнсіанська передумова), то розширення сукупного попиту, пов'язане зі стимулюючою податковою політикою, буде сприяти зростанню обсягів виробництва; зниженню рівня безробіття.

Відповідно до класичного аналізу, еластичність цін і заробітної платні забезпечує автоматичну підтримку економікою потенційного випуску, і коливання у сукупному попиті, пов'язані з податковою політикою, що здійснюється, не впливають на рівень цін. Так, стимулюючі міри ведуть лише до довгострокового зростання цін, стримуючі, що супроводжуються збільшенням податків, сприяють зниженню рівня цін.

При відносній гнучкості цін, з якою ми звичайно маємо справу на практиці, стимулюючі податкові міри ведуть і до зростання рівня випуску, і в той же час до збільшення цін. Стримуюча податкова політика створює зворотний ефект. На даному аналізі ґрунтуються рекомендації в ортодоксальній концепції фінансової стабілізації застосування жорстких податкових мір для зниження темпів інфляції.

У зв'язку з цим виникає проблема часової й кількісної оцінки ефекту, що одержується. Прихильники теорії гістерезису (О.Бленчард, Л.Саммерс) припускають, що коливання сукупного попиту можуть впливати не тільки короткострокового, але й довгострокового на рівні випуску і зайнятості. Зокрема, спад може завдати непоправної шкоди економіці, збільшуючи природний рівень безробіття, що підтверджує практика вико-

ростання жорстких податкових мір щодо зниження темпів інфляції в Англії на початку 80-х років. З цим, на нашу думку, буде мати справу і економіка України. Ціною фінансової стабілізації відбудеться глибокий спад виробництва, який супроводжується цілою низкою негативних наслідків довгострокового характеру.

Зміни в оподаткуванні можуть викликати зміну і в сукупній пропозиції. Саме на цьому акцентують увагу прихильники теорії економіки пропозиції. Скорочення податків, що веде до зростання пропозиції праці, підприємницької та інвестиційної активності, буде сприяти розширенню сукупної пропозиції.

Особливий інтерес представляє аналіз податкової політики з урахуванням коливань сукупного попиту і пропозиції за умов інфляції. На нашу думку, беручи до уваги, що інфляційні тенденції чинять суттєвий вплив на сукупну пропозицію, результатом стимулюючої податкової політики буде незначне збільшення рівноважного рівня випуску й підвищення цін. Ефект впливу стримуючих податкових мір на рівень виробництва різко збільшується, в той же час через зміни саме в сукупній пропозиції стримуючі податкові міри ведуть до підвищення рівня цін в економіці. Ці висновки підтверджує і українська практика оподаткування в період реформ: високий рівень податків став одним із стагфляційних факторів.

3.8. На основі сучасних теорій споживання і заощаджень існують дві точки зору на результат впливу зниження податків на рівні споживання і заощаджень, що складають основу майбутніх інвестицій. Традиційна точка зору відстоює позицію, відносно до якої зниження податків буде стимулювати зростання споживання. Гіпотеза Барро-Рікардо, навпаки, акцентує увагу на тому, що споживання не може залежати тільки від поточного прибутку і зниження податків збільшує обсяг заощаджень.

За умов перехідної економіки (внаслідок майбутньої невизначеності в рівні отриманого прибутку економічними суб'єктами, нерозвиненості кредитної системи, відставання інституціональних перетворень, інфляції) провідним у рівні споживання буде поточний прибуток, нестабільний, що зумовлює значний відкладений попит основної маси населення. Отже, зниження податків, що є важливим фактором оздоровлення за-

гальноекономічної кон'юнктури, в умовах перехідної економіки буде збільшувати споживчі видатки, не впливаючи на рівень заощаджень і інвестицій. Для стимулювання останніх необхідні цілеспрямовані міри податкової політики.

Тільки при активізації інвестиційних процесів у перехідній економіці можливий вихід із депресії, що затяглася.

3.9. Процес трансформації командно-адміністративної економіки в ринкову, який у цей момент переживає Україна, включає зміну всієї сукупності економічних відносин, техніко-технологічної й галузевої структури суспільного господарства.

Початковий етап переходу до ринкової системи ускладнений трансформаційною кризою, глибина й тривалість якого залежить від ступеня невідповідності ринковій системі диспропорцій, що склалися у попередній системі.

Аналіз реалій перехідної економіки, досвід країн, що здійснили і здійснюють побудову пізньоіндустріальних суспільств, свідчить про необхідність активної державної координації трансформаційних процесів. У зв'язку з цим за умов перехідної економіки податкова система здатна й повинна не тільки визначити чіткі правила фінансових взаємовідносин економічних суб'єктів з державою, забезпечити для них стійкий відновлювальний режим, що знижує ступінь інформаційної невизначеності (у межах оподаткування), але й стати активним провідником державної політики.

Це означає вибір моделі податкової системи, що передбачає помірний рівень оподаткування при використанні системи пільг, які дозволяють реалізувати пріоритети державної політики.

У процесі трансформації сама система оподаткування повинна набути нових структурних форм, що відповідають змінам економічного середовища, необхідності розширення функціонального навантаження. Дані зміни стали складовою частиною комплексної податкової реформи, початок якій було покладено в Україні в 1992 році.

Дослідження практики оподаткування в процесі реформ довело, що податкова система стала одним із факторів загострення кризової ситуації в країні: вона підриває розвиток виробництва, інвестиційні процеси, веде до підвищення рівня

цін в економіці, є регресивною, обумовлює масове приховування отримуваних населенням прибутків.

Однією з головних причин цього, на наш погляд, виступає сформована без цілісної концепції стратегія податкової політики, яка не відповідає умовам трансформаційної кризи, націлена перш за все на скорочення дефіциту державного бюджету й передбачає загальний високий рівень оподаткування при обмеженій кількості пільг.

Хоча рівень ставок основних видів податків є середньосвітовим, загальний сукупний податковий тягар надмірно високий. Специфіка існуючого порядку оподаткування в Україні полягає в тому, що вилучення проводяться не тільки з прибутку, деякі з них включаються у собівартість продукції, що вуалює рівень податкового навантаження на підприємства. На підставі аналізу фінансової діяльності низки харківських підприємств нами було встановлено, що податки складають 40-48% ціни їх продукції (роботи, послуг). За умов обмеженого попиту підприємства опиняються загнаними у вузький ціновий коридор, коли обмежений попит диктує зниження цін, а зростання витрат (включаючи податки) - їх збільшення. У результаті різко скорочується прибуток підприємств, багато з них стають збитковими.

Існуючий порядок в оподаткуванні стає не тільки фінансовим, але й психологічним бар'єром на шляху розвитку легального бізнесу. Необхідна більш близька ув'язка податкових вилучень з результативністю роботи господарюючих суб'єктів.

3.10. З метою сприяння завданням, що стоять перед економікою в умовах переходу до ринку, податкова система в даний період покликана:

- справляти мінімальний стримуючий вплив на економіку. Беручи до уваги необхідність становлення нових ринкових структур, кризовий стан економіки, загальний рівень податкового навантаження повинен бути нижчим, ніж середній рівень оподаткування в країнах з розвинутою ринковою економікою, який у сучасних умовах складає 38,4% валового національного продукту. Зниження загального податкового навантаження може бути забезпечене шляхом скорочення загальної кількості податків, перш за все тих, що входять до собівартості продукції (відрахування до Фонду ліквідації наслідків Чорнобильсь-

кої катастрофи, до Фонду зайнятості, комунального податку);

- стимулювати розвиток інвестиційних процесів і науково-технічного прогресу. Найпростішою і найефективнішою мірою у даному випадку виступають податкові знижки (вирахування інвестиційних видатків з оподаткованого прибутку); як додаткові міри могло б бути використане пільгове оподаткування банківських структур, що надають довгострокові кредити для інвестиційних цілей;

- сприяти структурним перетворенням в економіці, розвитку малого підприємництва, що може бути забезпечено при встановленні більш низької ставки податку для підприємств пріоритетних галузей, малих підприємств;

- забезпечити соціальну орієнтацію податкових мір, що можливе при зниженні ставки податку на додану вартість на товари першої необхідності. Як реальна міра, спрямована на скорочення майнової поляризації в суспільстві, могло б стати введення податків на нерухоме майно фізичних осіб (при значному неоподаткованому мінімумі).

Запропоновані зміни функціональної структури покликані сприяти і повинні бути підкріплені удосконаленням інституціональних елементів податкової системи, що дозволить активізувати регулюючу функцію оподаткування в економіці України.

Основні положення дисертації опубліковано в таких роботах:

1. Онегина В.М. Стратегия налоговой политики в условиях перехода к новой модели хозяйственного развития // Развитие экономической теории в условиях трансформационного кризиса: Тез. докл. и выступления науч. конф. (6 июня 1996 г.). - Харьков, 1996. Ч. 3. - С.32-33.

2. Бондаренко М.И., Онегина В.М. Регулирующий аспект налогообложения: теории и опыт / Сб. науч.-методич. работ Харьковского ин-та бизнеса и менеджмента №65.057.9. - Харьков: Основа, 1996. Вып. 1. - С. 81-91.

3. Бондаренко М.И., Онегина В.М. Проблемы совершенствования налоговой системы / Сб. науч.-методич. работ Харьковского ин-та бизнеса и менеджмента №65.057.9. - Харьков: Основа, 1996. Вып. 1. - С. 96-102.

4. Бондаренко М.И., Онегина В.М. Роль налоговой политики в стимулировании инвестиционных процессов // Проблемы и

перспективы формирования цивилизованного общества в Украине: Сб. научн. работ конф. (19-21 ноября 1996 г.). - Харьков, 1996. Ч. 3. - С.12-14.

ANNOTATION

Onegina Victoria Mihailovna. The taxes in the system of regulators of economic processes. The dissertation (the manuscript) to get scientific degree of candidate of economy sciences on speciality 08.01.01 - political economy. Khakov State University, Kharkov, 1996.

This work has been focused on effect of taxes on economic processes. The aim of study is to elaborate theoretical and methodological foundation of proper tax policy for conditions of the Ukraine in transitional period. The authors has demonstrated that main problems of creating of new effective tax system are connected with general conditions of development in this country and with specific of development of tax systems; proposed possible ways to improve tax system of Ukraine.

Basic word: tax system, regulator, economic processes, market economy, transitional period.

АННОТАЦІЯ

Онегина Виктория Михайловна. Налоги в системе регуляторов экономических процессов. Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 - политическая экономия. Харьковский государственный университет, Харьков, 1996.

В работе рассмотрено влияние налогов на экономические процессы. Целью исследования является разработка теоретических и методологических основ налоговой политики, соответствующей условиям переходного периода в Украине. Автором продемонстрировано, что основные проблемы создания новой эффективной налоговой системы связаны с общеэкономическими условиями страны и особенностями развития налоговой системы; предложены пути совершенствования налоговой системы в Украине.

Ключові слова: податкова система, регулятор, економічні процеси, ринкова економіка, перехідний період.

Відповідальний за випуск М. І. Бондаренко

Підписано до друку 18.12.1996 р. Формат 60x84 1/16.
Обсяг 1 д. а. Зак. N. *0012* Тираж 100 прим.

310002, м. Харків, вул. Мירוносицька, 1, к. 4-82.
РІЗО ХДУ

A 36.613
AB 36.613